

Kalkgraslandvlinders vlak over de grens

Tekst: Jacques Gerard

Voor vlinders van kalkgraslanden gaan we naar Zuid-Limburg of nog zuidelijker naar de Ardennen of de Eifel. Ook Noordelijker komen echter kalkgraslanden voor. Iets meer dan 50 kilometer over de grens bij Enschede blijken echte kalkgraslandvlinders te vliegen. Voor het dwergdikkopje is dit waarschijnlijk de vliegplaats die het dichtst bij Nederland ligt.

Het kalksteengebied bij Lengerich.

De fusie van de gemeenten Ootmarsum, Denekamp en Weerselo heeft geleid tot een intensieve samenwerking van de heemkundegroepen uit die voormalige gemeenten. Op uitnodiging van die gezamenlijke heemkundegroepen heb ik zaterdag 4 augustus een vlinderexcursie mogen leiden op het Springendal in Noordoost-Twente. Tijdens deze excursie maakte ik nader kennis met een van de deelnemers uit de heemkundegroep Denekamp. Hij vertelde mij dat hij af en toe in de buurt van Lengerich en Brochterbeck (Duitsland) natuurgebieden bezocht. Lengerich ligt 64 kilometer ten oosten van Enschede (ongeveer 24 kilometer achter Rheine). Tijdens een van deze bezoeken had hij daar het dambordje gezien. Hij nodigde mij uit voor een vlinder- en vogelinventarisatie op maandag 6 augustus daaropvolgend.

Butterfly watching in Germany
A number of interesting butterfly species were observed in two limestone quarries in Germany. These species were typical for calcareous habitats and included the Marbled White and the Dingy Skipper.

Het kalksteen-gebied van Lengerich

Kalkgrasland komt in Nederland alleen in Zuid-Limburg voor.

Tijdens de Krijtperiode waren Nederland en Duitsland bedekt door de Krijtzee. Het gebied van Lengerich vormt een onderdeel van de kalksteenafzettingen uit die periode. De kalksteen is het resultaat van afzettingen van schelpen, ammonieten, krabben en kreeften. Vaak bevatten zulke afzettingen ook grote aantallen fossielen. Denk maar eens aan Winterswijk. De krijtlagen maken nu deel uit van wat we het Noordzebekken noemen. Dit bekken kantelt ongeveer volgens de lijn Middelburg-Groningen. Daardoor treedt de kalksteen bij Lengerich aan de oppervlakte, evenals in Zuid Limburg. Kalksteengebieden kennen hun eigen planten- en dieregemeenschappen.

Dwergdikkopje.

Planten rond Lengerich en Brochterbeck

Groot was de variëteit aan planten die we in dit gebied aantroffen. Diverse orchideeën waaronder bosvogeltje, gevlekte orchis, breedbladige wespenorchis en bijenorchis. Ook andere zeldzame planten huizen in het gebied zoals franjgentiaan, wolfskers, duizendguldenkruid, wilde tijm, wilde akelei, knautia, kleine pimperl, kroonkruid, kattedoorn en ruig klokje.

Naast deze bijzondere soorten komen er ook de gewonere soorten voor die door vlinders gebruikt worden als wilde peen, verschillende klaversoorten, sleedoorn en nectarplanten als koninginnenkruid (dat men ook wel kent als leverkruid), boerenwormkruid en diverse distels als speerdistel en kale jonker.

De vlinders

Zandoogjes Door zijn schraalheid en droge grassige karakter is het gebied zeer geschikt voor zandoogjes. Het meest kenmerkend voor het gebied is het dambordje. Vroeger kwam deze soort ook in Twente voor (Bremer et al 1990), maar is daar verdwenen. In Zuid Limburg treft men nog zwervers aan (Akkermans et al 2001). Wellicht was het toen de westgrens van een omvangrijke oostelijke populatie. Omdat het dambordje in Nederland geen standvlinder is komt het niet voor op onze Rode Lijst. Ik vermoed dat het ook voor dit deel van Duitsland geen algemene soort meer is. Het is dan ook van belang dat dit gebied goed

Soorten	Brochterbeck-groeve	Lengerich-groeve
geelsprietdikkopje		15
zwartsprietdikkopje	2	3
groot dikkopje		3
dwergdikkopje		2
bruin dikkopje		2
koninginnenpage		8
klein koolwitje	1	4
klein geaderd witje	1	3
kleine vuurvliinder	1	1
icarusblauwtje	21	>200
dagpauwoog		2
atalanta	2	
landkaartje		1
dambordje	2	55
heivliinder		21
bruin zandoogje	5	>150
hooibeestje	7	50
koevinkje		23
argusvliinder	5	32

Tabel 1. Waargenomen vlinders in het gebied.

beschermd en beheerd wordt.

Een soort die wel op onze Rode Lijst staat en die in het gebied voorkomt is de heivliinder. In Nederland wordt hij zo genoemd omdat hij met name in heidegebieden voorkomt. Het blijkt dat ook andere biotopen dan schrale kalkgraslanden voor de soort geschikt zijn.

Dikkopjes Zowel het geelsprietdikkopje, het groot dikkopje als het zwartsprietdikkopje werden in het gebied aangetroffen. Dit zijn ook voor ons land algemene soorten. Daarnaast werden in de groeve bij Lengerich twee bruin dikkopjes aangetroffen. Deze vlinder is in Nord-Rheinland/Westfalen sterk bedreigd (Bink 1992). Het bruin dikkopje is een vlinder die een voorkeur heeft voor open, schrale biotopen. Het gaf ons dan ook een goed gevoel dat de vlinder in dit gebied nog steeds voorkomt.

Het dwergdikkopje werd door ons zeker twee keer gezien in Lengerich. De soort is in Nederland verdwenen (Van Ommering et al, 1995). Dit dikkopje is ook voor Duitsland zeker niet algemeen, en in ieder geval voor het bezochte gebied een zeldzaamheid (Bink 1992).

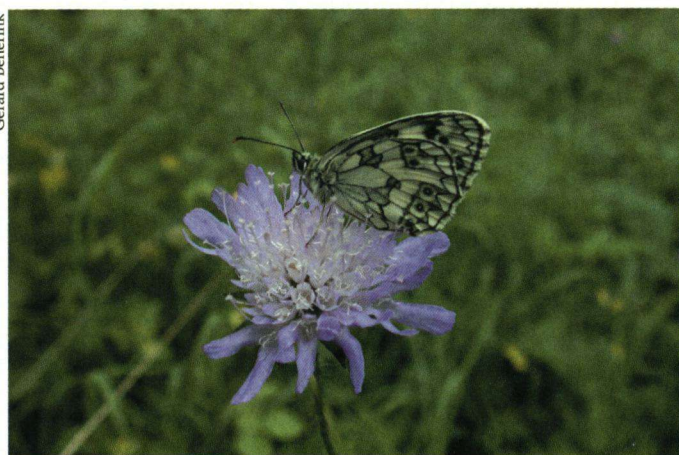
Koninginnenpage Onder het vlinderen hadden we al eens gekscherend opgemerkt dat het tijd werd voor de koninginnenpage. Terwijl we langs de bovenrand van de kalksteengroeven liepen, dwaalden twee van ons even af naar een bloemrijk weilandje op een helling. Met het doorbreken van de zon verschenen ineens twee koninginnenpages in beeld. En zoals zo vaak: als je er een waarneemt worden het er

steeds meer. In totaal werden acht koninginnenpages waargenomen. Een aantal daarvan langs de hoge randen van de kalksteengroeven, de andere in de groeve zelf op de schrale weilandjes van de afgegraven kalkzandsteen. De mannetjes bezoeken gewoonlijk de hoger gelegen gebieden en heuveltoppen en de vrouwtjes de wat lager gelegen gebieden (Bink 1992). Gezien het grote aantal is het wellicht een tweede generatie die in het gebied zelf uit de pop is gekomen.

Andere vlinders In de beide groeves werden alleen icarusblauwtjes gezien. Een nader onderzoek voor de groep van blauwtjes en pages lijkt echter gewenst. Ook al omdat de waardplant van een aantal soorten in dit gebied voorkomt, zoals wilde tijm, kroonkruid, eik en sleedoorn.

Tot slot Het aantal zeldzame soorten dat bij Lengerich nog voorkomt is een bemoedigend teken. Er zal echter ook in andere perioden van het jaar gekeken moeten worden om een goed beeld van de vlinderbevolking te krijgen. De groeves zijn deels privé-eigendom. Het is zaak dat de Duitse overheid in samenwerking met de natuurorganisaties en de eigenaren van de groeven in Duitsland werk maakt van de bescherming van deze planten en dieren. In de toekomst vervagen de grenzen in een verenigd Europa. Wellicht biedt dit perspectieven op het gebied van de internationale samenwerking. Bijvoorbeeld in een Europees beschermingsplan voor kalkgraslanden waaronder Lengerich en Limburg.

Gerard Benerink

Het dambordje.

Literatuur

- Akkermans, R., R. Pahlplatz & K. Veling (2001). Dagvlinders in Limburg. Natuurhistorisch genootschap in Limburg, Roermond & De Vlinderstichting, Wageningen.
 Bink, F.A. (1992). Ecologische atlas van de dagvlinders in Noordwest Europa. Schuyt & co.
 Bremer, P., M.A. Heinen, A.J. Dijkstra & J. Brouwer (1990). Flora en Fauna van de Oldenzaalse stuwwal. Provincie Overijssel Afdeling Landelijke gebieden, Bureau Natuur en Landschap.
 Ommering, G. Van, I. Van Halder, C.A.M. van Swaay & I. Wynhoff (1995). Bedreigde en kwetsbare dagvlinders in Nederland. Toelichting op de Rode Lijst. -IKC- Natuurbeheer, Wageningen.
 Wynhoff, I., C. van Swaay & J. van der Made (1999). Veldgids dagvlinders. KNNV uitgeverij, Utrecht.